

י. אורן : אדם־החתול

הבוקר התפרסמה בעתונים הידיעה בדבר מותו של יורי צ'סטנוב במוסקבה. הידיעה אושרה בחדשות הראדיו ואף חזרה בעתוני־הערב. אכן, יורי צ'סטנוב הלך לעולמו, ושוב אין כל ספק בדבר.

כיון שכך הוא הריני פטור מהתחייבויותי כלפיו ומכאן והלאה נקי אני משבועת־האֵלם שנשבעתי לו. אדרבה, מותו של צ'סטנוב מטיל עלי חובה הפוכה: חובת הדיבור. ידוע לי כי מיום שנחאלמן במסיבות טראגיות היה שרוי בלי אשה וילדים לא היו לו מעולם. מתוך כך איני חושש שמא יבולע למשפחתו בשל הדברים שאני מעלה עכשיו על הכתב, אף אם יזכו לפירסום.

יורי צ'סטנוב קנה את עולמו כגדול האנתרופולוגים עם שגילה בצפונה של סיביר את Homo Felis — האדם־החתול. שיחק לי המזל ובאחת הוועידות הבינלאומיות של האנתרופולוגים זכיתי לראותו פנים־אל־פנים. באותה ועידה היינו כולנו צמאים לשמוע את דבריו, אך על אף העובדה שעל סדר־היום היתה רשומה הרצאתו של צ'סטנוב והיא שנועדה להיות מסמך הוועידה, לא נשא צ'סטנוב את דברו. על־כֵּל־פנים לא בפומבי. במועד שנקבע להרצאה זו הודיעו כי הוא חולה. רוב הצירים דרשו לשנות את סדר־היום. כמה מהם אף היו מוכנים לוותר על הרצאותיהם שלהם כדי לשמוע את מגלהו המהולל של Homo Felis, אך למרבה־הפליאה הרי דווקא המשלחת של ברית־המועצות עמדה בתוקף על כך שהוועידה תנהג בהתאם לסדר־היום שנקבע מראש ולא תסור ממנו ימין ושמאל, ומפיון שצ'סטנוב החמיץ את ההזדמנות שוב אין תקנה לדבר.

למחרת בערב פגשתי את יורי צ'סטנוב במסעדה. לא היה ספק בלבי כי אמנם חולה היה. צהיבות חורוורה היתה מסוכה בלחייו ושיותה מידה יתרה של מוגנוליות לפניו רחבי־הלסתות. כוס־תה מלאה עד מחציתה עמדה על השולחן לפניו. הוא לא נגע בה. גביניו היו זעופים, מצחו קמוט מתחת לבלוריתו האפורת. שהקרת פלשה בה בשני משולשים מרחיקי־לכת. בתאוותנות עצבנית עישן סיגריה ושאף עמוקות את עשנה.

שולחנו עמד באחת מפינותיה המרוחקות של המסעדה. איש מאנשי משלחתו לא ישב על־ידו אף לא ליד השולחנות הסמוכים.

„מותר לשבת ז' שאלתיו ברוסית והוריתי על הכיסא שממולו.

„בבקשה“, הפטיר כלאחר־פה. השפיל עיניו וגמע מן התה.

היה גומע מן התה ושואף עשן חליפות, מבטו בכוסו. עלי לא נתן דעתו.

התחייכתי ואמרתי:

„דיד יחיד בא ערב־ערב, / בתוך כוסו נשקף דומם“.

היתה זו מובאה משירו המפורסם ביותר של המשורר הרוסי בלוק. צ'סטנוב זקף עיניו ונתן בי מבט כחול-אפרורי. רגע שף את מצחו באצבעותיו כמי שמנסה לזכור דברים שנשכחו ממנו. עצם עין אחת וסקרני בשניה. כשאנתרופולוג מפורסם סוקר את גולגלתך אין לך מפלט מהרגשה שהפכת מושא של מחקר. „אתה מישראל?" שאלני פתאום.

„כן", השיבותי קצרות.

„הבה נצא אל הגינה", הציע לי במפתיע וקם ממקומו. משנזדקף שמתי לב עד-מה חסון וגבה-קומה הוא.

יצאנו אל הגן. שמנו פעמינו אל הספסל הקרוב ביותר ועד שפסענו לעברו הירהרתי בכל מה ששמעתי על יהודי ברית-המועצות המחפשים מגע עם ישראלים. שוב הצצתי בפניו של צ'סטנוב. שנצטתהו ביתר-שאת, ושבעתיים דמו לפניו של בן גזע מונגולי. חוכך הייתי בדעתי אם יהודי הוא או לא. על-כל-פנים התכוונתי לחקירת שתי-וערב על החיים במדינת-ישראל וערכתי בלבי סקירה חטופה על מאבקנו. השגיגו וכו' וכו'. כיון שישבנו על הספסל, שאלתיו ללא עקיפים:

„אתה יהודי?"

„לא".

„רוסי?"

„לא לגמרי. אבי רוסי ואמי בוריאטית".

„מה זה?"

„עם מונגולי בסיביריה הצפונית".

לכך לא הייתי מוכן. שתקתי.

„ואתה יהודי?" פתח צ'סטנוב.

„כן. מדינת-ישראל היא מדינת-היהודים. כך אומרים".

„והיא פורחת?" שאלני.

„מתפתחת", עניתי במאופק.

הוא קם ועמד נכחי.

„הישבע לי", מילמל בהתרגשות עזה. „הישבע לי שכל שתשמע הערב מפי לעולם

לא יעלה על דל-שפתיך".

נבוכותי. „אינני נוהג להישבע", גימגמתי, „בייחוד לא שבועה שאיני יודע מה טיבה".

„אספר לך על Homo Felis. אספר פרטים ופרטי-פרטים. הי-ש-בע!" תבע כמי ששרוי באקסטזה. להוט הייתי עד מאד לשמוע פרטים ופרטי-פרטים על Homo Felis. נשבעתי לו. וברגע שנשבעתי לו, בור-רגע גמלה בלבי החלטה נחושה שלא לעמוד בשבועתי. האַתיקה המדעית אינה מרשה לשמור בסוד תגליות חשובות, מהפכניות כמעט, ולמען קידומו של המדע כולו מוכן הייתי להפר שבועה ולמעול באמונו של מדען אחד.

ואולם לאחר ששמעתי מה ששמעתי שיניתי את החלטתי. כל עוד התהלך צ'סטנוב עלי-אדמות היה סודו קבור בלבי.

ב

ואלה היו דברי צ'סטנוב:

השמועות הראשונות על הימצאו של איש־פרא ביערות הטאיגה הגיעוני ב־1950. בימים ההם שהיתי יחד עם אשתי באחת מעריה הקטנות של צפון־מזרח סיביריה. כבר אמרתי לך כי אמי בוריאטית. כמעט כל ימי־חיי לא יצאה מעיר־מולדתה, ומדי פעם הייתי נוהג לבקרה ולבלות במחיצתה שבועות־מספר בשלהי אביב ובתחילת קיץ יחד עם אשתי המנוחה, שאף היא היתה אנתרופולוגית כמוני.

בתחילה לא נתנו אמון — אשתי ואני — באגדות על ענק־פרא המשוטט כביכול ביער בחברתו של זאב ויחד עמו הוא טורף כל יצור חי המזדמן לו בדרכו. ואולם לאחר שחקרתי כמה מתושביו הוותיקים של המקום (את שפתם יודע אני על בוריה) עוררו בי השמועות סקרנות מסוימת וענין־מה, אף כי עדיין ראיתין בעיקרן כסיפורי־בדים. חוטב־עצים ישיש, שעוד בשחר־ילדותי נראה לי זקן מופלג, ועתה, לאחר שחלפו למעלה מארבעים שנה, עדיין היה חסון כאלון ששום כוח בעולם לא יוכל לגדעו, למוטטו או לכופפו, ישיש זה נטל עליו לגלות את עקבותיו של האדם המסתורי ולהוליכנו אליו.

שלושה יצאנו לדרך: הישיש, אשתי ואני. אשתי היתה מנוסה במסעים קשים — זה לה שנים שלקחה חלק במיבצעי המדעיים, מהם שהיו כרוכים בסיכונים רבים ובתנאים מפרכים ביותר. הפעם, כאמור, לא התיחסנו אל המיבצע כבובד־ראש. אף־על־פיכן הצטיידנו בכל הדרוש, כגון פרוה מתקפלת העשויה לשמש אוהל בשעת הצורך, שני רובים, מלאי של כדורים, מזון ודלק. את כל הכבודה הזאת גשאונו על שכמינו, וחלק־הארי הוטל על כתפו של הבוריאטי הישיש. רכב לא היה לנו. ביערות אלה אין כל משמעות למושג זה. כל שבילי היער ומשעוליו היו נהירים לאותו ישיש, שהיה לנו מורה־דרך מצוין. בערוב היום היה משפיל להביאנו אל אחת הקרחות. מקימים היינו את אוהל־הפרוה ולנים בו. סמוך לאוהל היינו מבעירים אש. העונה עונת קיץ היתה, אלא שהלילות עדיין היו צוננים ולחים. כן, לחים היו משיפעת המים, מי קרחוניה של סיביריה הנמסים בשלהי האביב ומשקים את האדמה לרוויה.

מי שלא ראה יערות־בראשית בירכתי הצפון לא ישיג לעולם את תחושת ההיוליות האופפת כל אדם שנקלע ליערות אלה בתחילת הקיץ. כל החי והצומח פורץ מן האדמה במלוא עצמתו הקמאית ומוסך שכרו־פרא בעורקיו של בן־תמותה, שכרון יין־קדומים מימי טרם־היות־אדם.

אין טעם אפוא לתאר לפניך את היערות ואת ההרגשות. ולו אף היה בכך טעם, לא אני האיש המסוגל ליטול על עצמי משימה זו. אינני מזכיר דברים אלה אלא כדי להדגיש את הניגוד שבין ראשיתו הנפלאה של מסע זה, שהתיחסנו אליו בעיקר כאל מסע־טיולים, לבין סיומו הטראגי.

גם להבא אִמנע מתיאורי נופים והרגשות ולא אספר אלא עובדות, עובדות יבשות בלבד.

ארבעה לילות היינו לנים ביער. בבקרו של היום החמישי נתקלנו בעקבות באדמה התחוזה. היו אלה עקבות משני סוגים: עקבות כפות-רגליו של אדם וסמוך להם עקבות טלפיה של חיה.

פניו של הישיש הפיקו סיפוק רב ואימה גדולה כאחד; סיפוק על שסיפוריו לא נתברו ואימה... כן, היו סיבות לאימה.

אפשר שעקבותיה של החיה עקבות של זאב היו. הזאבים אינם נדירים ביערות הצפון. המופלא הוא שעקבותיו של זאב זה לא זזו מעקבותיו של האדם. אלא שגם עובדה זו כשלעצמה עדיין אין בה כדי להטיל אימה. המבעיתים שבגילויינו היו עקבותיו של האדם עצמו. לא היה כל ספק כי אין זה אדם רגיל. כף-רגלו היתה גדולה כמעט פי-שנים מזו של אדם ממוצע בן-ימינו. אוראנג-אוטאן? גורילה? לא. באזורים אלה אין ולא יכלו להיות קופים.

אשתי נתנה בי מבט מלא סקרנות.

„מתברר...“ פתחה.

„עדיין לא מתברר ולא-כלום“, שיסעתי. „אף-על-פי-כן, מעניין. על-כל-פנים, מסקרן.“

השיחה התנהלה בעצם הבוקר. ובצהרי אותו יום לא היתה אשתי בחיים. כשעתיים עשינו דרכנו בשביל עד שגילינו כי העקבות נעלמו. כיון שנעלמו, נעצרנו. בו-ברגע הגיח זאב ממעבה היער והסתער על אשתי. רובי היה דרוך. אינני זוכר אם היה סיפק בידי ללחוץ על ההדק או לא. מכת-אדירים ניתכה עלי כחתף והכריעתני ארצה. דמותו של ענק-אימים, שכל פניו וגולגלתו מכוסים שער מגודל פרע, חלפה רגע לנגד עיני. כפי הנראה ירדה עלי עוד מהלומה כבדה ואיברתי את חושי.

וכשוב אלי רוחי נמצאתי שרוע באוהל-פרוות. הישיש הבוריאטי טיפל בי. אשתי לא היתה על-ידי. מאז לא הוספתי לראותה. על-כל-פנים לא בהקיץ.

אני עומד בדיבורי ואיני מתאר הרגשות. אשר לעובדות, כלומר לדברים שאירעו לאחר-מכן, הרי הן ידועות לך ולכל העולם. כעבור כשבועיים ימים הועמדתי בראש המשלחת מנתה חמישה-עשר חברים והיתה מצוידת ומאורגנת כהלכה. פעולותיה תוכננו כראוי ונשאו פרי. הזאב נהרג ונתגלה Homo Felis. בן-שיחך, יורי צ'סטנוב, הרים את התרומה החשובה ביותר לאנתרופולוגיה למן היום שקיים מדע זה על-י אדמות: אדם קדמון חי ולא גולגלות ושרידי עצמות. מובן מאליו כי בכך הביא גדולה ויקר למולדתו.

ג

לבי סמוך ובטוח כי תכונותיו של Home Felis. נהירות לך מן הפירסומים המדעיים הרבים. ידועים לך ממדי-הענק של אבריו, מבנה גולגלתו, הדומה לזו של חוליות-המעבר הנדירות שבין קוף לאדם. שניו הארוכות, ניביו החדים וכו'.

ואולם את נפשו של האדם־החתול אינך מכיר. עליה לא פירסמתי דבר וחצי דבר. עליה יודע רק אני. אני לבדי. או, לפחות, עד כה ידעתי רק אני. בעוד דקות־מספר יידע עליה עוד אדם אחד — אתה. והרי כבר השבעתיך שיהיה זה עוד אחד בלבד. ובכן, Homo Felis נלכד חי. הוא נכלא בסוגר רחבי־דיים בחצר המכון האנתרופו־לוגי. בבית שבאותה חצר שמתי אני את משכני.

חקרתי ודרשתי, מדדתי ועקבתי, ערכתי רשימות מפורטות, שיגרתי דו־חות מדעיים. Homo Felis שיתף פעולה. הוא אכל לתיאבון ומשקלו עלה. כעבור זמן־מה הניח לי להתקרב אליו בלי כל אילוף מוקדם. לימים הייתי נכנס לסוגרו ועושה בו את ניסויי בלי כל התנגדות מצדו. יש שמבטו — מבט עצבות תהומית — היה מדהימי, אלא שאותו מבט, שאנו רגילים לכנותו עצוב, אפייני הוא לכמה חיות לרבות חיות־טרף. ברור היה כי עלה בידי לרכוש את אמונו, אף שאני כשלעצמי עדיין נהגתי בו על פי הכלל „כבדהו וחסדהו“.

יום אחד הלכתי בחצר בדרכי לביתי ומתחת לבית־שחיי תמונה גדולה במסגרת. היה זה דיוקנה של אשתי המנוחה שעמדתי לתלותו על אחד הקירות שבחדרי. משנמצאתי סמוך לסוגרו של אדם־החתול חטף הלה את התמונה מתחת לבית־שחיי, החזיקה בידי והתבונן בה. אותה שעה היה מבטו ממש כשל אחד האדם, כמוני וכמוך. אף־על־פי־כן הייתי נבוך. אם אמשוך בתמונה ואוציאנה מידו בכוח — יקרענה לגזרים, אם אשאירה בידי הרי הסכנה גדולה עשרת מונים. עד שאני מטכס עצה נשמע צליל. לא האמנתי למשמע אזני. סבור הייתי כי איני אלא חולם בהקיץ.

Homo Felis פתח את פיו ושאל ברוסית ברורה:

„אשתך?“

כן, אדוני. אדם־החתול דיבר רוסית רהוטה. ובאותו מעמד סיפר לי את קורות חייו.

לא אייגע אותך בסיפורים ארוכים. אקצר ככל שאוכל. כמובטח, אצטמצם בעובדות יבשות בלבד. אמנם, סיפורו שלו היה רצוף תיאורים, חוויות והערכות. אבל אני איני יכול ואיני רואה צורך לעשות כמוהו.

Homo Felis נולד במזרחה של פולניה והיה בן למשפחה יהודית אמידה. עד גיל ההתבגרות היה נער אנין־נפש ועדין־גוף, מוכשר עד־להפליא (הוריו, מוריו ומחנכיו חשבוהו ילד־פלא), חולמני ומעמיק־חשוב. סמוך לגיל ההתבגרות חלה במחלה משונה, כפי הנראה ממין המחלות הקרובות לאלפנטיניזם: אבריו גדלו עד־להבעית, קומתו גבהה כדי שני מטרים ותווי־פניו שוננו עד לבלי הפר. זכור־נא את פירסומי המכון האנתרופולוגי, העלה בזכרו־נך את התצלומים — כל אלה אותנטיים, בלי שמץ גזומה. כל מאמצי הרופאים עלו בתוהו. אולם גידול מחריד זה לא השפיע אף כמלוא נימה על אָפיו. על סגולותיו השכליות ועל תכונותיו הנפשיות. עדיין היה זה בחור אנין־נפש, איש רוח ושאר־רוח. רק כוחו הגופני גבר עד לעצמה בלתי־רגילה. בלי כל מאמץ היה מכופף מסמרים באצבעותיו ובאגרופו יכול היה לקטול

סוס. משסיים את חוק־לימודיו בגימנסיה למד משפטים באוניברסיטה ובתקופה זו הצטרף למפלגה הקומוניסטית. עם הכיבוש הגרמני נשלח למחנה־השמדה והתענה בו ארבע שנים. הודות למבנה־גופו האדיר החזיק מעמד עד ליום השחרור. מששוחרר נסע לרוסיה, המשיך בלימודיו והצטיין בהם. עם קום מדינתכם התעוררו בו רגשות כלפי עמו. איני יודע איך ביטא רגשות אלה. באותם הימים עדיין שרר אצלנו פולחן האישיות ופעולותיו או דבריו לא היו רצויים לשלטונות. הוא הוגלה לסיביריה ונכלא במחנה־ריכוז. ושוב עמד לו מבנה־גופו החסון. בשל תפוקתו בחטיבת עצים זכה להיות זון מן הדוד הראשון (כלומר, נהנה ממנת־מזון כפולה מזו של העובדים שתפוקתם אינה עולה על המיכסה שנקבעה) ועד־מהרה געשה ראש לקבוצת עובדים.

יום אחד יצא עם בני קבוצתו ליער ושוב לא חזר אל המחנה. מראיהם של אנשים תשושים ומזו־רעב, היוצאים מפליהם כדי למלא מיכסת תפוקה בעבודה מפרכת ובמשטר אשר משהר־נעוריו ראה בו את הגאולה, זיעזעהו לפתע עד למעמקי נפשו. קורות חייו שלו חלפו לנגד עיניו וסלידה עזה, סלידה ללא נשוא מכל המתקרא ציביליזציה אנושית, מילאה את כל ישותו ולא הרפתה ממנו. יחד עם כלב־זאב שנלוה אליו במחנה והיה כרוך אחריו זה כמה חדשים הרחיק אל עבי־היער וגמר אומר להיעשות מרצונו הטוב מין רוביגזון קרוזו. מכאן והלאה זון מצמחי־יער או מחיות־בר שצד יחד עם כלבו. עד־מהרה לא היה כל הבדל בינו לבין האדם הקדמון ובין כלבו לבין זאב טורף, פרט לבדידותם.

כל זמן שסח לי את סיפורי לא המיש עינו מתמונתה של אשתי. זכרתי את השלד שגילינו ביום בו נלכד האיש: היו אלו עצמותיה של אשתי.

אכן, Homo Felis היה רגיש להגיגי זולתו. הוא אמר לי: „אני לא נגעתי בה. הכלב טרפה“.

פתחתי את דלת הסוגר. נתתי תער בידו ואמרתי:

„לך לחדר־האמבט וגלח את פניך. עוד היום נלך שנינו אל חייט וספר“.

הוא הלך. ישבתי בסוגרו והמתנתי לו שעתיים. משחלפו השעתיים והוא לא בא ידעתי כי הדבר אשר לו ציפיתי וממנו יגורתי התרחש. הלכתי לחדר־האמבט ומצאתיו מוטל על הרצפה טובל בשלולית של דם. התער היה נעוץ בצווארו.

טילפנתי למשטרה. לאחר־מכן שמתי פעמי אל ראש המכון (בימים ההם לא אני עמדתי בראש המכון האנתרופולוגי) וסחתי לו כל אותו מעשה. נצטווייתי לשתוק. באיסור חמור נאסר עלי להוציא הגה מפי ולהעלות על הכתב — ולו אף ברמו — שמץ ממה שסיפרתי לך עת־הזה.

שתקתי ולא הפרתי שתיקתי עד היום הזה. ומן היום והלאה אוסיף לשתוק עד יום מותי.

בינתיים פירסם המכון לאנתרופולוגיה את כל הדרו־חות על Homo Felis ששלחתי עד ליום התאבדותו.

ד

אני לא שאלתי את צ'סטנוב על שום מה בחר בי דווקא לגילוי סודו. שאלתי שאלת אחרת:

„מדוע קרוי האיש Homo Felis. כלומר אדם־חתול. הרי אין כל דמיון בינו לבין חתול. אף לא מצאתי הסבר לכך בשום פירסום מדעי“.

„דבר זה נעשה על־פי בקשתי. היתה זו היחידה מכל בקשותי שהמכון נענה לה“.

„כלומר?״ תמהתי.

„שמר של האיש היה כן. לימים נודע לי כי כן פירושו חתול בלשון היהודית. רציתי להנציח את שמו“.

פרצתי בצחוק.

„הטעון, אדוני. מי שאמר לך דברים אלה לא ידע מה שאמר. אמנם, כן פירושו חתול בלשונם של יהודי מזרח־אירופה. אך שם־המשפחה כן הריהו ראש־תיבות של שתי מלים עבריות: כהן־צדק“.

באותו מעמד הרציתי לפניו בקצרה על משמעותו של המושג כהן־צדק.